

ORATIO

PRO

QUINTO LIGARIO

ARGUMENTUM

Q. Ligarius, legatus Considii proconsulis in Africa provincia fuit: ex qua quum decederet Considius, ei praefecit Ligarium, quod et dignum eo honore putabat, et gratiosum esse in provincia videbat. Interim fama de bello civili orto in Africam est perlata: qua commoti cives, qui in ista provincia erant, et reliqui provinciales, quod Pompeii in primis studiosi erant, eum ducem sibi esse voluerunt, quo contra Caesarem uterentur. Hoc munus quum iste recusaret, accidit, ut P. Atilius Varus, qui praetorio imperio in Africa fuerat, Uticam veniret, et oblatum sibi imperium privatus susciperet. Haec dum geruntur, Q. Tubero ex S. C. in provinciam venit. Sed quod imperium iam ab alio erat occupatum, ex ea repulsus, in castra Pompeii se contulit, ibique

contra Caesarem arma tulit. Verum Pompeio mortuo, totoque bello composito, quum Caesar inter alios etiam Tuberoni ignovisset, filius eius Ligarium qui Roma aberat, et Caesarem iratum habebat, quod et ipse Pompeianarum partium fuerat, absentem accusavit de vi, quod in Africa Caesarianis partibus inimicus fuisset. Eum defendit Cicero, ita ut concedat quidem, eum Pompeianae causae favisse, sed nihilo minus Caesare dignum esse ostendat, huic quoque veniam dare, ut sibi, et Tuberoni, et multis aliis dederit; ut deprecatio potius ista oratio, quam defensio sit. Cicero hac oratione animum Caesaris tam apte commovit, ut libellos quos manu tenebat, eiecerit, quasi se victum fateretur.

ORATIONIS PARTES SUNT

Exordium, Narratio, Contentio, Peroratio.

Quaestio est in Genere Iudiciali:

quaeritur enim, an criminosum sit Q. Ligario fuisse in Africa in partibus Pompeii.

EXORDII ANALYSIS

Orator ironice fingit se apud Caesarem laborare de culpa Q. Ligarii, quam detulit Tubero, et fassus est C. Pansa. Itaque, quum ignoratione Caesaris abuti putaret ad salutem Ligarii, orationem omnem sibi conferendam esse ait ad Caesaris misericordiam impetrandam, num. 1: mox ad Tiberonem accusatorem conversus fatetur Q. Ligarium in eadem esse culpa, qua est ipse Tubero simul cum patre, num. 2.

- 1 Novum crimen, C. Caesar, et ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te, Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa, praestanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quae est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque quo me vertam, nescio. Paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignoratione tua ad hominis miseri salutem abuterer; sed, quoniam diligentia inimici investigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor: praesertim cum meus necessarius, C. Pansa, fecerit, ut id iam integrum non esset: omisssaque controversia, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conservati, cum a te non liberationem culpae, 2 sed errati veniam impetravissent. Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum, sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.

NARRATIO

Primo. Ligarius, quum nulla adhuc esset belli suspicio, legatus in Africam cum C. Considio profectus est, num. 1: Secundo. Sic provinciae praefuit, ut illi pacem esse expediret, num. 2: Tertio. Exorto bello, Ligarius nullo se implicari negotio passus est, num. 3: Quarto, post adventum Vari domum spectavit, et ad suos redire cupiit, num. 4: Denique orator ad Caesarem verba convertens, concludit nullam esse culpam Ligarii, num. 5.

Q. enim Ligarius, cum esset nulla belli suspicio, 1 legatus (1) in Africam cum C. Considio profectus est; qua in legatione et civibus et sociis ita se probavit, ut decedens Considius provincia, satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provinciae praefecisset. Itaque Q. Ligarius, quum diu recusans nihil 2 profecisset, provinciam accepit invitus; cui sic praefuit in pace, ut et civibus, et sociis gratissima esset eius integritas et fides. Bellum subito exarsit: quod, 3 qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. Quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim caeco quodam timore, primo salutis, post etiam studii sui, quaerebant aliquem ducem: cum Ligarius domum spectans, et ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Atius Varus, qui 4 praetor Africam obtinuerat, Uticam venit. Ad eum statim concursus est. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitae, nullo publico consilio, deferebatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit. Adhuc, C. Caesar, Q. 5 Ligarius omni culpa vacat. Domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem

(1) Extra rem militarem legati bantur, ut illi opera et consiliis dicti sunt qui proconsulem aut adessent. *Th. Fall.* praelorem in provinciam seque-

suspicionem belli: legatus in pace profectus, in provincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certe animum tuum non debet offendere. Num igitur remansio? multo minus. Nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. Ergo haec duo tempora carent crimine; unum, cum est legatus profectus; alterum, cum efflagitatus a provincia, praepositus Africae est. Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod si est criminis, necessitatis (1) crimen est, non voluntatis. An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticae (2) potius, quam Romae, cum P. Atio, quam cum concordissimis fratribus, cum alienis esse, quam cum suis maluisset? Quum ipsa legatio plena desiderii ac sollicitudinis fuisset, propter incredibilem quemdam fratrum amorem, hic aequo animo esse potuit, belli discidio distractus a fratribus?

CONTENTIO

Orator omnino in eo est, ut Caesar pro sua singulari clementia Ligario ignoscat, ut sibi ipsi ignoverat, qui arma in illum sumpsisset, num. 1: Aut enim nullum crimen est in Africa fuisse, aut eiusmodi, ut exsilii poena satis sit. Quod vero praeter exsilium Tubero quaerit, et iudicio et sententia Caesaris consequi vult, id privati odii, summae iniustitiae, summaeque crudelitatis et impudentiae argumentum esse demonstrat. Nam clementissimus Caesar Tuberoni ipsi pepercerat pariter, imo maioris criminis reo, num. 2: Multisque aliis, qui in Pharsalia et in Africa in partibus Pompeii fuerant, vitam ac patriam reddiderat, num. 3: Et quidem communis Pompeianorum causa, quam nemo praeter Tuberonem scelus appellabat, oratori divina quaedam necessitas visa est, qua illi, qui armati occiderint, miseri; qui supersunt a victore Caesare

(1) Coactus enim fuit parere P. Varo, novo proconsuli.

(2) Utica, Africae urbs ad Bagradam fluvium.

miseria liberati sint, num. 4: Quod confirmat ipso Caesaris testimonio, qui necessitate arma sumpsit, non ut cum sceleratis civibus pace conveniret, sed ut bonos conservaret, falso quodam et errore inter se dissidentes, num. 5: Ceterum Ligario difficilius, ait, fuisse, exorto bello, ex Africa exire, quam Tuberoni in Africam non venire: ac si Tubero paruit senatui, et paruisse Ligario: idcirco non debere Tuberonem gloriari se paruisse senatui, Ligarium, quia paruerit, reprehendere, num. 6: Praeterea non eum fuisse Ligarium, qui Africa exclusisset Tubrones, sed Varum, penes quem erat imperium, num. 7: Nihil vero interesse sive Varus, sive Ligarius eos exclusisset, quando Tubrones provinciam illam non tradituri fuissent Caesari, sed in te bellum gesturi contra Caesarem, num. 8: Id quod orator probat, inquit, Tubrones Africa exclusos non ad Caesarem, sed ad Pompeium iniuriae suae querelam detulisse, num. 9: Quare infert orator, cum Tubrones Caesaris causa non venissent in Africam, eos apud Caesarem male queri audere de Ligario, qui ipsos contra Caesarem bellum gerere prohibuisset, cum in Africam non recepit, num. 10: Postremo orator laudat Tuberonis constantiam in tuendis Pompeii partibus, quo callidius eum invidiosum reddat, probelque male iniurias persequi apud Caesarem, cum ipse tam constanter adhaeserit Pompeio, a quo tamen exceptus non fuerit, num. 11.

Nullum igitur habes, Caesar, adhuc in Q. Ligario 1 signum alienae a te voluntatis; cuius ego causam, animadvertite, quaeso, qua fide defendam, cum prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, praedicatione, literis monumentisque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua se ipsum confitetur fuisse, nec tuas tacitas cogitationes extimescit, nec, quid tibi de alio audienti, de se ipso occurrat, reformidat. Vide, quam non reformidem; vide, quanta lux liberalitatis et sapientiae tuae mihi apud te dicenti oboriatur. Quantum potero, voce contendam, ut populus hoc romanus exaudiat. Suscepto bello, Caesar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio ac voluntate ad ea

arma profectus sum, quae erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui quum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicae reddidit: qui ad me ex Aegypto literas misit, ut essem idem, qui fuisset: qui, quum ipse imperator in toto imperio populi romani unus esset, esse me alterum passus est (1); a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuntium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putavi (2); qui mihi tum denique se salutem putavit dare, si eam nullis spoliata ornamentis dedisset. Vide, quaeso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque haec propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum de se eadem dicerem, ignosceret; cuius ego industriae gloriaeque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod eius ingenio studiisque delector, vel quod laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quaero, quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipse in eadem Africa esse voluit, et prohibitum se a Ligario queritur, et certe contra ipsum Caesarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, districtus ille tuus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quae tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur ado-

(1) M. Tullius, Ser. Sulpicio et M. Marcello coss., in Ciliciam pro consule profectus, Amano pacato, perpetuoque hoste inde sublato, rem satis prospere gessit, atque imperator a militibus salutatatus fuit. V. ad Attic. epist. lib. II et III, et lib. XV famil.

(2) Tenuisse lictores laureatos M. Tullius videtur usque ad mensem octobrem, Caesare dictatore iterum, anno urbis DCCVII, quo

demum tempore in urbem venisse imperiumque deposuisse videtur ex epist. ultima lib. XI ad Attic. et epist. 20, lib. XIV famil. Proconsulibus vero imperii retinendi tamdiu potestas erat, quoad Romam reversi fuissent, ingressisque portam Romae deponebant imperium. V. Appianum lib. I. et Ulpianum in lib. ult. de officio procoess.

lescens: ad me revertar. Iisdem in armis fui. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi, ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Caesar, 3 tuae clementiae laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui prudentiam desidero: quod homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc causae quod esset, non viderit. Nam, si vidisset, quovis profecto, quam isto modo a te agi malisset.

Arguis fatentem. Non est satis. Accusas eum, qui causam habet, aut, ut ego dico, meliorem quam tu, aut, ut tu vis, parem. Haec non modo mirabilia sunt, sed prodigii simile est, quod dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnetur, sed ut necetur. Hoc egit civis romanus ante te nemo: externi isti sunt mores. Usque ad sanguinem (1) incitari solet odium aut levium graecorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? ut Romae ne sit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo suo, ne cum eius filio, consobрино suo, ne nobiscum vivat? ne sit in patria? Num est? num potest magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exsulat. Non tu ergo hunc patria privare, qua caret, sed vita, vis. At istud, ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse iubebat occidi, nullo postulante: praemiis etiam invitabat. Quae tamen crudelitas ab eodem aliquot annis post (2), quae nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego vero istud non postulo, inquires. Ita mehercle existimo, Tubero. Novi enim te, novi patrem, novi do-

(1) Hoc est, leves graeci, aut immanes barbari, more istiusmodi suo, nobis externo et peregrino, solent fervere odio usque ad caedem.

(2) Annis XVII, nam Sulla di-

clator fuit anno ab U. C. DCLXXII. Caesar quaestionem inter sicarios exercuit anno DCXC. L. Iulio Caesare et C. Figulo coss. V. Dionem.

mum nomenque vestrum, studia denique generis ac familiae vestrae, virtutis, humanitatis, doctrinae plurimarum artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia. Itaque certo scio, vos non petere sanguinem; sed parum attenditis. Res enim eo spectat, ut ea poena in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. Quae est igitur alia, praeter mortem? Si enim in exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? An, ne ignoscatur? hoc vero multo acerbius, multoque est durius. Quod nos domi petimus, precibus et lacrymis, strati ad pedes, non tam nostrae causae fidentes, quam huius humanitati, id ne impetremus, pugnabis? Et in nostrum fletum irrumpes? et nos iacentes ad pedes, supplicum voce prohibebis? Si, quum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, et clamare coepisses: Caesar, cave ignoscas, cave te fratrum, pro fratris salute obsecrantium, misereatur; nonne omnem humanitatem exuisses? Quanto hoc durius, quod nos domi petimus; id a te in foro oppugnari? et in tali miseria multorum perfugium misericordiae tollere? Dicam plane, C. Caesar, quod sentio. Si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines (intelligo, quid loquar), acerbissimo luctu redundaret ista victoria. Quam multi enim essent de victoribus qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur? quam multi, qui quum a te nemini ignosci vellent, impedirent clementiam tuam, quum etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem? Quod si probare Caesari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse: si honesto et misericordiam mendacio saluti civis calamitosi consultum esse vellemus; tamen hominis non esset in tanto discrimine et periculo civis, refellere et coarguere nostrum mendacium, et, si esset alicuius, eius certe non esset, qui in eadem causa et fortuna fuisset. Sed tamen aliud est

errare Caesarem nolle, aliud nolle misereri. Tum diceres: Cave, Caesar, credas: fuit in Africa Ligarius; tulit arma contra te. Nunc quid dicis? cave ignoscas. Haec nec hominis nec ad hominem vox est: qua qui apud te, C. Caesar, utetur, suam citius abiiciet humanitatem, quam extorquebit tuam.

Ac primus aditus et postulatio Tiberonis haec, ut opinor, fuit; velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quod de nullo alio quisquam, vel quod is, qui in eadem causa fuisset, vel quidnam novi facinoris afferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit. Alii errorem appellant, alii timorem; qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam; qui gravissime, temeritatem; scelus, praeter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium et verum nomen nostri mali quaeratur, fatalis quaedam calamitas incidisse videtur, et improvidas hominum mentes occupavisse; ut nemo mirari debeat, humana consilia divina necessitate esse superata. Liceat esse miseros: quamquam hoc victore esse non possumus. Sed non loquor de nobis; de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces; sceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis carere. Quando hoc quisquam ex te, Caesar, audivit, aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi a te contumeliam propulsare (1)? quid egit tuus ille invictus exercitus, nisi ut suum ius tueretur (2), et dignitatem tuam? quid? tu, cum pacem esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus conveniret? Mihi vero, Caesar, tua in me maxima merita, tanta certe non videren-

(1) Quod eripi tibi diceres inimicorum iniuria beneficium a populo rom. datum, id est: quod tibi non liceret absenti alterum consulatum petere, quemadmodum iusserat.

(2) Ius nempe populi romani. Multi enim ex iis, qui cum Caesare militabant, suffragium tulerant in illa lege, quae absenti Caesari consulatus petendi potestatem dabat.

tur, si me, ut sceleratum, a te conservatum putarem. Quomodo autem tu de republica benemeritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Caesar, initio, non bellum, non hostile odium, sed civile dissidium; utrisque cupientibus rempublicam salvam, sed partim consiliis, partim studiis a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat paene par: non par fortasse eorum, qui sequebantur; causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset: nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam Dii adjuverunt. Cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus? Sed, ut omittam communem causam, veniamus ad nostram. Utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? Poteramusne, inquis, cum senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo. Sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tum parvistis, cum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minime vero. Neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiae, disciplinae; sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis. Tuberonis sors coniecta est ex senatus-consulto, cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat excusare. Haec ego novi propter omnes necessitudines, quae mihi sunt cum L. Tuberone. Domi una eruditi, militiae contubernales, post affines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quod iisdem studiis semper usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse; sed ita quidam aiebat, ita reipublicae sanctissimum nomen opponebat, ut, etiamsi aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit auctoritati amplissimi viri (1), vel potius paruit. Una est profectus

(1) Pompeii, non Catonis, ut quidam putarunt.

cum iis (1), quorum erat una causa: tardius iter fecit. Itaque in Africam venit iam occupatam (2). Hinc 7 in Ligarium crimen oritur, vel ira potius; nam, si crimen est, illum voluisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere, quam aliquem, maluisse. Atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certe habebat. Sed quoquo modo (3) se se illud ha- 8 bet, haec querela vestra, Tubero, quid valet? Recepti in provinciam non sumus. Quid si essetis? Caesarine eam tradituri fuissetis, an contra Caesarem retenturi? Vide, quid licentiae, Caesar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciae. Si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum sorsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse; non dubitabo apud ipsum te, cuius id eum facere interfuit, gravissimis verbis eius consilium reprehendere. Non enim si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed iam hoc totum omitto; non tam, ut ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in 9 Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriae maxime infestam, in qua erat rex (4) potentissimus, inimicus huic causae, aliena voluntas (5), conventus firmi atque magni. Quaero, quid facturi fuistis? Quamquam quid facturi fueritis, dubitem, cum videam, quid feceritis (6)? Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere, et prohibiti, ut perhibetis, summa cum iniuria. Quomodo id tulistis? Acceptae iniuriae que-

(1) Eodem tempore quo reliqui praefores ad obtinendas reliquas imperiirom. provincias iussu Pompeii et senatus exhibant paludati, votis prius in Capitolio nuncupatis, ipse etiam Tubero Roma profectus est

(2) A P. Varo.

(3) Sive imperium Ligarius, sive Varus habuerit.

(4) Rex Iuba.

(5) Cuius? Africae videlicet ipsius. Hoc autem est, omnium qui Africam scilicet incolebant.

(6) Video enim vos, Africa prohibitos, in Graeciam ad Pompeium ivisse.

relam ad quem detulistis? Nempe ad eum (1), cuius auctoritatem secuti, in societatem belli veneratis. Quod si Caesaris causa in provinciam veniebatis; ad eum profecto exclusi provincia venissetis. Venistis ad Pompeium. Quae est ergo haec apud Caesarem querela, cum eum accusatis, a quo queramini vos prohibitos, contra Caesarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendacio si vultis gloriari, per me licet, vos provinciam fuisse Caesari tradituros, etiamsi a Varo et quibusdam aliis prohibiti essetis: ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantae laudis occasione 11 privaverit. Sed vide, quaeso, C. Caesar, constantiam ornatissimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem, nisi a te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari. Quae fuit igitur unquam in ullo homine tanta constantia? Constantiam dico? nescio, an melius patientiam possim dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut, a quibus in dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate (2) reiectus, ad eos ipsos rediret? Magni cuiusdam animi, atque eius viri esset, quem de suscepta causa, propositaque sententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum posset depellere. Ut enim cetera paria Tuberoni cum Varo fuissent; honos, nobilitas, splendor, ingenium, quae nequaquam fuerunt: hoc certe praecipuum Tuberonis fuit, quod iusto cum imperio ex senatusconsulto in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus, non ad Caesarem, ne iratus, non domum, ne iners, non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur; in Macedoniam, ad Cn. Pompeii castra venit in eam ipsam causam, a qua erat reiectus cum iniuria. Quid? cum ista res

(1) Ad Pompeium.

(2) Ex Pomponio D. de orig. iuris: Infirmum Tuberonem applicare non permisit, nec aquam

haurire. Ex Caesare: Tuberonem portu atque oppido prohibet. neque affectum valitudine filium exponere patitur.

nihil commovisset eius animum, ad quem veneratis; languidiore, credo, studio in causa fuistis: tantummodo (1) in praesidiis eratis; animi vero a causa abhorrebant. An, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? Pacis equidem semper auctor fui; sed tum sero: erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus; tu certe praecipue, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses. Quamquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriae. Haec ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiae vestrae, aut Caesarem beneficii sui poeniteret. Nunc quaero, utrum vestras iniurias, an reipublicae persequamini: si reipublicae, quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis, si vestras, videte, ne erretis, qui Caesarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit suis.

(1) Videlicet in castris Pompei corpore tantummodo, versabamini causam autem eius animis vestris non probabatis.

PERORATIO

Orator totam hic Ligarii causam ad misericordiam Caesaris refert, non quidem iudicis, sed parentis illius, num. 1: Tum fingens, se pro Ligario deprecari Caesarem non audere, quia Pompeianus fuerit, ac videns apud illum causas rogantium valere plus quam preces, in iustissima causa rogandi pro Ligario spem ponit, non in deprecatione suae orationis, num. 2: Addit et parem deprecandi causam plurium, praesertim Sabinorum, Brocchorum, Ligariorum, qui omnes suis erga Caesarem meritis, ac pietate supplicant, et lugent pro uno Ligario, tempestate belli abrepto in Africam, num. 3: Contendit deinde orator ignoscendum Ligario, quia, quum esset quaestor, studevit maxime Caesari, num. 4: Denique pari causa Marcelli, et divina misericordia Caesaris, quam populus rom. amat, hortatur Caesarem, ut salutem conferat Ligario, quam longe plurimis et contulit et simul conferet, num. 5.

- 1 Itaque num tibi videor, Caesar, in causa Ligarii occupatus esse? num de eius facto dicere? Quidquid dixi, ad unam summam referri volo vel humanitatis, vel clementiae, vel misericordiae tuae. Causas; Caesar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum; certe nunquam hoc modo: *Ignoscite, iudices; erravit: lapsus est: non putavit: si unquam posthac . . .* Ad parentem sic agi solet; ad iudices: *Non fecit, non cogitavit, falsi testes, fictum crimen.* Dic, te, Caesar, de facto Ligarii iudicem esse; quibus in praesidiis fuerit, quaere. Taceo. Ne haec quidem colligo, quae fortasse valerent etiam apud iudicem. Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam totus animo et studio tuus. Ad iudicem sic agi solet; sed ego ad parentem loquor: Erravi, temere feci, poenitet; ad clementiam tuam confugio, delicti veniam peto, ut ignoscas, oro. Si nemo impetravit, arroganter: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. An spe-

randi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quamquam neque in hac oratione spes est posita causae, nec in eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarii. Vidi enim et cognovi, quid maxime spectares, quum pro alicuius salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse, quam vultus: neque spectare te, quam tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen, apud te causas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces: ab iisque te moveri maxime, quorum iustissimum dolorem videas in petendo.

In Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum 3 facies necessariis tuis; sed hoc, quaeso, considera, quod soles. Possum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiae ac robur reipublicae proponere. Nosti optime homines. Animadvertite horum omnium moestitiam et dolorem; huius T. Brocchi, de quo non dubito, quid existimes, lacrymas squaloremque ipsius et filii vides. Quid de fratribus dicam? Noli, Caesar, putare, de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate sunt; aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam Dii penates, uno illo exulante. Si fraternalis, si pie, si cum dolore faciunt: moveant te horum lacrymae, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quae vicat. Te enim dicere audiebamus, nos, omnes adversarios putare nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos. Videsne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Caesetium, L. Corfidium, hosce omnes equites romanos, qui adsunt veste mutata; non solum notos tibi, verum

etiam probatos viros, tecum fuisse? Atque his irascēbamur, hos requirebamus, his nonnulli etiam minabamur. Conserva igitur tuis suos: ut quemadmodum cetera, quae dicta sunt a te, sic hoc verissimum reperiatur, quod si penitus perspicere posses concordiam Ligariorum, omnes fratres tecum iudicares fuisset. An potest quisquam dubitare, quin, si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadem sententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? Quis est, qui horum consensum conspirantem et paene conflatum, in hac prope aequalitate fraterna, non noverit? qui hoc non sentiat, quidvis prius futurum fuisse, quam, ut hi fratres diversas sententias fortunasque sequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerant: tempestate abreptus est unus, qui, si consilio id fecisset, esset eorum similis, quos tu tamen salvos esse voluisti. Sed ierit ad bellum: discesserit non a te solum, verum etiam a 4 fratribus: hi te orant tui. Equidem, quum tuis omnibus negotiis interesses, memoria teneo, qualis T. Ligarius quaestor urbanus (1) fuerit erga te et dignitatem tuam. Sed parum est, me hoc meminisse: spero etiam te, qui oblivisci nihil soles, nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te, aliquid de huius illo quaestorio officio cogitantem, etiam de aliis quibusdam quaestoribus reminiscens recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim haec divinabat), nisi ut tu eum studiosum tui, et bonum virum iudicares, nunc a te supplex fratris salutem petit. Quam huius admonitus officio, quum utrisque his dederis, tres fratres optimos et integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam 5 iam reipublicae condonaveris. Fac igitur, quod de homine nobilissimo et clarissimo M. Marcello fecisti

(1) Quaestores urbani aerarium curabant, eiusque pecunias expensas et acceptas in tabulas pu-

blicas referre consueverant. Ascon. in Verr. tertiam.

nuper in curia, nunc idem in foro de optimis et huic omni frequentiae probatissimis fratribus. Ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo, cuius voluntatem carissimam semper habuisti: et, si ille dies tibi gloriosissimus, populo rom. gratissimus fuit; noli, obsecro, dubitare, C. Caesar, similem illi gloriae laudem quam saepissime quaerere. Nihil est enim tam populare, quam bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec admirabilior, nec gratior misericordia est. Homines enim ad Deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua maius, quam ut possis; nec natura tua melius, quam ut velis servare quamplurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certe natura brevior. Quare, quum utilius esse arbitrer, te ipsum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem iam faciam: tantum te ipsum admonebo, si illi absentem salutem dederis, praesentibus his omnibus te datum.